

נושא בדף היומי

י"ל ע"י 'שערי הוראה' המפעל העולמי להפצת תורה והוראה

ע"ש
הרה"ח
ר' אפרים חיים
הלוי קלוז'ן
ד"ר

גליון י"ג תשע"ג
פרשת לך לך | מסכת שבת

שבת דף כ"ה ע"ב

הדלקת הנר בשבת 'חובה', הגדרתו ונפק"מ לדינא

א. ביאור סברת ר"ת וביסוד וטעם הדלקת הנר / ב. אם הדלקה עושה מצות בנר שבת / ג. היתה דלוקה מכבר איך יקיים המצוה / ד. ברכה על נר שמדליק לה נכרי / ה. ברכה על הדלקת אור החשמל / ו. אם צריך לקדש במקום הנר / ז. חטף הבעל והדליק אם משלם י' זהובים

בגמ' (כה): מבואר האיסור להדליק בשמן שריחו רע, ודנה הגמ' בטעם האיסור, ואמר רבא דמתוך שריחו רע יניחנו ויצא, אמר ליה אביי, ומה בכך אם יצא, אמר ליה רבא: "שאני אומר הדלקת הנר בשבת היא חובה, דאמר רב נחמן בר רב זבדא, ואמרי לה אמר רב נחמן בר רבא, אמר רב, הדלקת נר בשבת חובה". התוס' (ד"ה חובה) עמדו בהגדרת "חובה" שבנר שבת, דלענין רחיצת ידים בחמין שאינו כ"כ מצוה קרא ליה 'חובה', וכן במים אחרונים קרי ליה 'חובה' משום סכנה דמלח סדומית, והביאו התוס' דיש אומרים דכיון שרבא הגדירו כ'חובה' בלבד, אין לברך עליה, כשם שמצינו (חולין קה) דמים אחרונים חובה ואין מברכין עליהן, ועוד הביאו טעם שלא לברך, כי אין מצוה ב'הדלקה' אלא חיוב שיהיה 'דלוק', דהא אם היתה דלוקה מבעו"י סגי. אלא דדעת ר"ת שהוא שיבוש ולא דמי כלל למים אחרונים, דהכא יש מצוה דעונג שבת במה שהוא דלוק, ומה שאמרו שאינו מצוה בהדלקה אלא שיהיה דלוק, גם זה אינו, דהרבה מצינו לברך אף על חובה כזו כמו כסוי דם בעפר ומילה וכיו"ב, ומיהו דעת ר"ת עצמו דאם אמנם היתה דלוקה מבעו"י צריך לכבותה ולחזור להדליקה, וראייתו מדברי הגמ' לעיל (כג) ובלבד שלא יקדים ושלא יאחר.

ולכאורה נחלקו הי"א ור"ת אם אף בנר שבת אמרינן דהדלקה עושה מצוה, כשם שאמרו כן לעיל לענין נר חנוכה, דלדעת הי"א ודאי אין הדלקה עושה מצוה, כי אם חיוב שיהיה בשבת נר "דלוק", ואף אם יודלק מעצמו או שירד אש מן השמים גם קיים חובה זו. אך דעת ר"ת דהדלקה עושה מצוה ועל כן יש עליו חיוב להדליק, ואם יהיה מודלק מבעו"י לא קיים חובתו ומצוותו. וזאת יש לדעת כי דעת הי"א הנ"ל כ"ד האור זרוע (ח"ב הלכות ער"ש סי' י"א) ורבינו משולם שהובא במרדכי (רמז רצ"ד).

א. ביאור סברת ר"ת וביסוד וטעם הדלקת הנר

ובאמת יש להבין סברת ר"ת, דלכאורה כל טעם דנרות שבת הוא כדי שיהיה אור בבית, וכפי שיבואר, וא"כ מה לי הדליקו הוא מה לי הדליקו אחר. ויובן ענין זה בהקדים דעות הראשונים בטעם חיוב נרות שבת, הנה בתוס' שם כתב "דהדלקת הנר הוא חובה של מצות עונג שבת", וכעין מה שכתב בשבולי הלקט (סי' טו) דהטעם דאין שביעה אלא במראית העין, ולפיכך אמרו חכמים הדלקת הנר בשבת חובה, "דהאוכל בחושך אינו אוכל לשובע נפשו, ואינו מענג כראוי את השבת, ועוד שמא יפול זבוב ולא יראה", וכן יש בספר העיתים (אות קמה) בשם רב האי גאון ובמאירי בסוגיין (ד"ה הדלקת) דמשום עונג שבאכילה. אמנם רש"י בסוגיין (ד"ה חובה) כתב שהוא חובה "מפני כבוד השבת, שאין הסעודה חשובה אלא במקום אור", וכ"כ בשו"ת מהר"י וייל (סי' קצ"ג). הרי לנו ג' טעמים לחיוב הנר, א. עונג שבת. ב. כבוד שבת שבסעודה. ג. שמא יפול זבוב ולא יראה ויכשל. ולכאורה לפי כל הני טעמי מה איכפת לי שהנר דלוק מבעו"י, הא סו"ס יהיה סועד במקום אורה. אלא דאף לרש"י שנתן הטעם משום 'כבוד' הרי תלה הדבר בכבוד הסעודה, אמנם בסמ"ג (מע' ל) כתב שעיקר המצוה מפי הנביאים שציוו

לכבד את השבת "והדלקת נר נאה היא עיקר הכבוד". הרי בדברי הסמ"ג נתן טעם משום כבוד, אלא שאינו משום כבוד הסעודה כרש"י, אלא כבוד השבת, וכעין נרות ביהכ"נ שעניינו משום כבודו את ה' באורים, שיש כבוד בהדלקת נרות. ולפי"ז יש לנו טעם נוסף, משום כבוד השבת. וכע"ז תמצא בלשון הרא"ש בתשובה (כלל ה' סי' ח) "ומכבדין שבתות ויו"ט ברבוי נרות דכתיב על כן באורים כבדו השם".

ולכאורה לפי הטעם האחרון אפשר להבין בשופי דברי ר"ת, דאין עיקרו שיהיה דלוק אלא שידליקו לכבוד שבת [כלשון הסמ"ג 'הדלקת'], וא"כ פשוט שאף היה נר דלוק מבעו"י לא יקיים בזה המצוה אלא צריך לכבותו ולחזור להדליקו, ואף שהתוס' עצמם כתבו בריש דבריהם דהטעם משום עונג כמבואר, אם כל זה י"ל דזה אינו מדברי ר"ת, ור"ת עצמו אכן ס"ל כסמ"ג, ועוד, די"ל דמה שכתב שהוא משום עונג, אין כוונתו שזהו סיבת הדלקתו, אלא זהו סיבת הייתו כבוד לשבת, כי על ידו יתענגו יותר ואם כן הרי הוא כבוד לשבת שעוסק לענגו, וכע"ז מצאתי בספר פרי צדיק לרבי צדוק הכהן מלובלין (קו' שביתת השבת ד"ה ובדברי). [ועי' בספר חשוקי חמד (שבת כה): שהביא בשם החזו"א זצ"ל שכל שאין בו עונג אין בו כבוד, וזהו כאמור]. אלא דיעויין בשו"ת דברי יציב (או"ח סי' קי"ט) שמרן זי"ע כתב שם דלטעם דכבוד אינו צריך שיהיה במקום סעודה, ועי' בקה"י (סי' כ) ובשו"ת בית הלוי (סי' יא), ועי' מה שהאריך בכל זה מרן אאזמו"ר שליט"א בספרו דברי אליהו עמ"ס שבת (סי' יז).

ב. אם הדלקה עושה מצוה בנר שבת

עכ"פ מדברי ר"ת לכאורה מוכח דהדלקה עושה מצוה כאמור. והנה ברמב"ם הלכות שבת (פ"ה ה"א) כתב 'אחד אנשים ואחד נשים חייבין להיות בבתיהן נר דלוק בשבת'. הרי משמע מדבריו דאין עיקר המצוה להדליק אלא שיהא דלוק ואפי' הדליקו אחר או דלק מבעו"י. וכן מבואר מדבריו עוד (שם בפרק ל ה"ה) 'וצריך לתקן ביתו מבעוד יום מפני כבוד השבת, ויהיה נר דלוק ושולחן ערוך ומטה מוצעת שכל אלו לכבוד שבת הן'. היינו דס"ל דאין גוף ההדלקה מצוה, והוא סייעתא לדעת הי"א שהביאו התוס' שאם היתה דלוקה אי"צ לכבותה.

ובדברי הפני יהושע (לעיל כג) מצאתי שהביא ראייה שאין הדלקה עושה מצוה בנר שבת, דגבי נר חנוכה אמרינן לעיל (שם) מדקא מברכינן 'להדליק' נר של חנוכה, ש"מ הדלקה עושה מצוה. וא"כ נראה מזה דה"ה בנר של שבת, דהא נמי עליהו מברכינן עלמא 'להדליק' נר של שבת, היינו נמי משום דהדלקה עושה מצוה. אלא שאין נוחה דעת הפנ"י לומר כן, דא"כ לפי"ז בעששית שדולקת מע"ש בעוד היום גדול היה צריך לכבותה ולהדליקה כשהגיע זמן הדלקה, וכדאמרינן שם לענין נר חנוכה, ומלשון הפוסקים לא משמע כן, אדרבה משמע להיפך דאף שהדליק בעוד היום גדול אפ"ה יכול לברך אח"כ בזמנה. ועל כן כתב הפנ"י: "ונראה לי, דלא שייך הך מילתא דהדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה, אלא בנר חנוכה לחוד שאינה עשויה לאורה, לא מיבעיא למ"ד דאסור להשתמש לאורה אלא אפילו למ"ד דמותר להשתמש לאורה אפ"ה אין עיקר מצותה בשביל כך, ומש"ה אם איתא דהנחה עושה מצוה היה צריך לברך להניח נר של חנוכה או וצונו על נר חנוכה, משא"כ בנר שבת ויו"ט, דעיקר מצותן לאורה משום שלום ביתו, א"כ לכו"ע יש לברך להדליק ולא להניח כיון שאין האור אלא ע"י הדלקה". ע"כ. ולא הביא כלל כל הראשונים ור"ת בראשם דס"ל דאכן צריך לכבות ולחזור ולהדליק, וכבר העיר כן בשו"ת חמדת צבי (סי' יט) ע"ש. [ויש להוסיף דלא דמי לנר חנוכה מטעם שכתב בט"ז (סימן תרע"ה סק"א) בשם רש"י דהא דהדלקה עושה מצוה גבי נר חנוכה, הוא דדומי" דמנורה הוא, וא"כ ודאי בנר שבת אינו כן, והפרמ"ג (במשב"ז סק"א) כתב דאין ראייה לדעת רש"י עיי"ש. וע"ע בשע"ת מש"כ מהשבוי"].

אמנם מדברי המרדכי אפשר להביא ראייה לדעת ר"ת, שכתב (בפירקין סימן רע"ג) גבי חנוכה דהדלקה במקומה בעינן כתב מהרי"י דה"ה לנר שבת, וע"ז הביא המרדכי דבירושלמי (פ' הרואה) גרסי המדליק נר של שבת צריך לברך 'להדליק' נר של שבת, וכן ביו"ט, ונראה דביום הכיפורים בלא שבת אין מברכינן על הדלקת הנר דלא חיישינן לשלום בית אלא בשבת מפני כבוד השבת. ע"כ. ובבגדי ישע להדיא (אות י) כתב דהמרדכי הביא הירושלמי להוכיח דגם בנר שבת אמרינן הדלקה עושה מצוה ומשום כן מברך, והיינו דדעת הרי"י שהביא המרדכי דההדלקה היא גוף המצוה, וכדעת ר"ת. איברא דבדעת המרדכי לאו כולי עלמא מודי דס"ל דעיקר מעשה ההדלקה הוא מצוה, עי' ברמ"א (או"ח סימן רס"ג ס"י) שפסק "וצריך להניח הנרות במקום שמדליקים, לא להדליק במקום זה ולהניח במקום אחר", והרי הוא כמרדכי, אלא שהמג"א (שם סקכ"ג) הביא את

דברי הלבוש דכתב דהטעם דבעי שתהא ההדלקה במקום הנחתו הוא כדי שיהא ניכר שנרות אלו לכבוד שבת. ולפי"ז אם מזמן ההדלקה שהתה במקומה שעה מועטת רשאי להעבירה למקום אחר. א"כ הרי דלהמרדכי מאי דבעי הדלקה במקום הנחה היינו משום דכעין נר חנוכה דהדלקה עושה מצוה, משא"כ לטעם הלבוש הוא משום כבוד, והנפק"מ כאמור בשהתה במקומה שעה מועטת. אלא דמכאן גם למדים דלהמג"א פשוט שאינו דומה לחנוכה ועל כן אין ראיה דהדלקה עושה מצוה, משא"כ להמרדכי כנ"ל.

ג. היתה דלוקה מכבר איך יקיים המצוה

אלא דכשם שאין ראיה מדברי רמ"א דהדלקה עושה מצוה מפני דברי הלבוש, כך אין ראיה מדברי ר"ת דהדלקה עושה מצוה, דאף בדברי ר"ת י"ל דמה שצריך להדליקה מחדש הוא משום שיהיה ניכר שהוא לכבוד שבת, אבל מסכים שעיקר המצוה 'שיהיה דלוק', ועי' בדברי רש"י (כג.) דאין להקדים מדי ההדלקה כדי שיהיה ניכר שהוא לכבוד שבת, אלא דאם נאמר כן גם בדברי ר"ת, א"כ לכאורה הוא רק לכתחילה ולמה הצריך כן ר"ת אפי' בדיעבד. והנה בעיקר דינו של ר"ת דהיתה דלוקה צריך לכבותה ולחזור להדליקה, כן פסק הטור (או"ח סי' רס"ג), אלא דהמחבר שם (סעי' ז) כתב רק דלא יקדים להדליק קודם פלג המנחה, ונתן הטעם כרש"י הנ"ל דלא מינכר, והשמיט לגמרי דינא דר"ת, ורק הרמ"א הוסיף שם 'ואם היה הנר דלוק מבעוד היום גדול יכבנו ויחזור וידליקנו לצורך שבת', הרי משמע משתיקת המחבר דלא ס"ל חומרא זו ורק אנו בני אשכנז היוצאים ביד רמ"א יש לנו לחוש לזה.

ואף לדעת הרמ"א כבר כתב המשנ"ב (סק"פ) דרק אם הייתה דלוקה לצורך אחר, אבל הדליקה לצורך שבת, אף אם הדליקה בבוקר שפיר דמי בדיעבד. ברם דבר זה פלוגתא גדולה הוא בין הפוסקים, ודברי המשנ"ב הם אליבא דהרעק"א (בהג"ל לשו"ע שם) וטעמו שם שהוא רק לכתחילה דומיה דאין מאחרין, דודאי אם איחרה עד סמוך לשקיעה בדיעבד ודאי תדליק, א"כ ה"ה להקדים דבדיעבד שפיר הוא, אולם בדרך החיים (זמן הדלקת נר וקבלת שבת סק"ג) כתב דדוקא מפלג המנחה וגם שיקבל שבת מיד, אבל בלא זה אפי' הדליקו לצורך שבת אסור ויכבה ויחזור וידליק. ודעה שלישית היא דעת העולת שבת (שם סק"ב) דהיתר דרעק"א שאם הדליק לצורך שבת אי"צ לשוב ולהדליק, נכון רק אם הדליקה אחר פלג המנחה אלא שלא קיבלה שבת מיד, אבל אם קודם פלג המנחה, יכבה ויחזור וידליק, ובביה"ל שם (ד"ה מבעוד) הביא ג' הדעות והכריע כדעת העו"ש, דהכא חומרת הדעה גובלת בברכה לבטלה על ברכתה הראשונה, אף שכאמור במשנ"ב צידד כדעת הרעק"א. וכשחוזר ומדליק דעת הביה"ל שם שחוזר ומברך, אך עי' בקצוה"ש (סי' עז, בדי השולחן סק"ח) דאי"צ לברך שנית.

עכ"פ נפיק לן מדברי הרעק"א, דאף אם הדליק בבוקר כל שהדליק לצורך שבת יצא בדיעבד, והבין שר"ת מסכים לזה. ומדאיתנין להכי נראה דשוב אין לפרש בדברי ר"ת דהא לא יצא כשהיה מודלק, הוא מפני שאינו ניכר שהוא לכבוד שבת, דא"כ גם כשמכוין לשבת אי"צ לצאת יד"ח כל שמדליק קודם פלג המנחה. אלא ע"כ נראה דלדעתו ההבנה בחומרת ר"ת שפיר נובעת מהא דסברי דהדלקה עושה מצוה, ולכן העיקר שידליק לכבוד שבת, ולא איכפת לן כלל ניכר או אינו ניכר, וא"כ שוב יש לנו ראיה מדברי ר"ת לתחילת דברינו דבנר שבת הדלקה עושה מצוה. ואכן בערוך השולחן (סי' ס"ג סעי' י) דימהו לדינא דנר חנוכה (לעיל כג. וש"ע סי' תרע"ה ס"א) דהדלקה עושה מצוה, והוכיח כן גם מנוסח הברכה אשר קדשנו "להדליק" נר שבת, משמע העיקר הוא ההדלקה, ולפי"ז מובן מה שתפס המשנ"ב לעיקר כדעת הרעק"א כי הוא מסכים עימו דהדלקה עושה מצוה (כמו שכתב במשנ"ב סי' רס"ג סק"ח). אמנם כבר הבאתי לעיל מהפני יהושע שכתב דאין לומר כן, דמפשטות הפוסקים לא מתיישב כן [ואולי יש מכאן ראיה דדעת הפני"ל דלא כרעק"א הנ"ל, ושורר דבאמת יש לומר דהפני"ל בזה לשיטתו מה שכתב בברכות (מהדו"ב ב. ד"ה משעה) דבדיעבד אפי' קודם פלג המנחה אי"צ לכבות, ולא תלהו כלל אם הדליק לצורך שבת, ע"ש ודו"ק].

ד. ברכה על נר שמדליק לה נכרי

ועפ"י"ז יש לבאר גם דהשוועה"ר לשיטתו, דמה שפסק (שם ס"ו) כדעת הדרך החיים דלא כרעק"א [כן משמעות דבריו שם, ועי' בזה בשו"ת ארץ צבי (סי' ק"ג) מש"כ בדבריו], היינו לשיטתו דס"ל דאין הדלקה עושה מצוה בנר שבת. והוא מדוקדק בדבריו בסי' רס"ג (סעי' יא) הנסובים על מה שדן שם המג"א (סק"א) באופן שיש חופה

בע"ש ותמשך עד אחר השקיעה, מה תעשה האשה בהלדקת נרות, והביא מהמהר"ם ב' אופנים, או שתדליק נרות קודם החופה ואחר החופה תפרוס ידיה ותברך, או שנכרי ידליק עבורה אחר החופה והיא תברך. ובאופן השני שתדליק ע"י עכו"ם הקשה המג"א והלא אמירה לנכרי שבות, ומיהו כתב דלק"מ דבין השמשות לא גזרו אשבות, ומסיק דלמעשה בדיעבד אם שכחה להדליק ולברך יש לסמוך ע"ז. ובהגהות הגרעק"א (שם) הקשה האיך אמרינן דתדליק ע"י עכו"ם והא אין שליחות לנכרי והאיך תברך על הדלקת נכרי. עיי"ש. [ועי' בדעת" שם שציין לשו"ת שואל ומשיב (מהדו"ת ח"א סימן פ"ט) שנסתפק בכה"ג אם יכול לברך על עשיית עירוב ע"י נכרי].

וע"ז כתב בשועה"ר דלא שייך להקשות משום שליחות לנכרי, דבנר שבת לא אמרינן הדלקה עושה מצוה אלא עיקרו שיהא מפיץ אורו ויאיר הבית, א"כ מה שליחות אתניהו בהו כיון דהוה אור נדלק אפילו מעצמו מקיימת המצוה ותברך, אמנם על גוף האורה אין שייך ברכה דאין בזה מעשה, מ"מ בהדליק ע"י נכרי שייך אף לברך עיי"ש בקונטרס אחרון (סק"א) שהאריך בזה¹. עכ"פ בזה נבין אמאי החמיר השועה"ר כהדרך החיים הנ"ל, דפליג על הרעק"א בעצם הדין דהדלקה עושה מצוה, וא"כ י"ל דגם הרעק"א לשיטתו במה שהקשה על המג"א דאין דשליחות לגוי, משום שהוא ס"ל לשיטתו כנ"ל דהדלקה עושה מצוה ועל כן מיאן בתיירץ השועה"ר, ודו"ק.

וסברא זו דאי נימא דעיקר מצות הנרות הוא שידלק ויפיץ אורו ועל כן יוצאין אף בהדלקת נכרי. נראה לצרף לזה מה שכתב בנתיבות המשפט (סימן קפ"ח סק"א) גבי קנין משיכה, דמהני ע"י עבדו כיון דמהני אפי' בנמשך לרשותו ע"י גרמתו בלבד, א"כ ה"ה כשצוה לפועל למושכו לרשותו מהני, דאין לך גורם גדול מזה, ואפי' הפועל אינו בר שליחותיה. וגדולה מזו נראה דאפי' שיסה כלב על הבהמה לגרשה לרשותו דמהני כמו קורא לה והיא באה, דהוא גורם למשיכתה, א"כ ה"ה פועל. [ובדין זה יעוין בדברי חיים הלכות שלוחין (סימן כ'), דהקשה על הנתיבה"מ. ובאבני מילואים בתשובות (סימן כ"ה) ובשד"ח (פאת השדה מע' א אות ע"ח) ציינו להרבה מקורות, ובמחנ"א הלכות מכירה (קנין מעות סימן ט"ו) מהמרשד"ם. ואין להאריך כי אכ"מ]. עכ"פ אף הכא כיון דהעיקר שיהיה דלוק א"כ ודאי דאמרינן דיוצאין בהדלקת הנכרי, ויעויין בתשובת מרן זי"ע בשו"ת דברי יציב (ח"א או"ח סימן ק"כ) שהאריך בכעין סברא זו. ודע דהוא הדין יהיה גם בקטן המדליק אם יכולה האישה לברך ע"ז, כ"כ בשמירת שבת כהלכתה (פרק מ"ג הערה מ"ח), אמנם הדין יהיה שונה אם גדול עומד על גביו ומכוין, ועי' בזה בפסקי תשובות (סי' רס"ג הערה 12).

ה. ברכה על הדלקת אור החשמל

ולכאורה לפי"ז נבוא לדון בדבר המצוי, דכהיום עיקר האורה הוא ע"י אור החשמל, ורבות דנו הפוסקים אם יכול לקיים מצות הדלקת נרות ע"י לחיצה על מתג החשמל - ויהי אור, ואף לברך על זה, עי' בשו"ת בית יצחק (ח"א סי' ק"ס) דיוצאים בזה וכ"כ בשו"ת מחזה אברהם (סי' מא) ושו"ת מלמד להועיל (סי' מז), אמנם בשו"ת דברי יציב או"ח (סי' קי"ט אות ד) האריך מרן בזה, וכתב דלכאורה לחיצה על המתג עדיין אינה נחשבת מעשה הדלקה, אלא רק גרמא והסרת המונע, ועל כן האיך יברכו עליו, וכע"ז נתעורר בשו"ת הר צבי או"ח (ח"א סי' קמ"ג) ע"ש. אמנם לפי דברינו הנ"ל פשוט דלדעת השועה"ר אשה שנמצאת בביתה"ח ל"ע או בשאר מקומות שאינה יכולה

¹ ובגוף ההערה בדברי המג"א דאין שליחות לנכרי. ראיתי להגאון מ"ר שליט"א בדברי אליהו שם שכתב ליישב עפ"י דעת המחנה אפרים בהלכות שלוחין (סימן י"א) גבי מעקה שמתקין ע"י עכו"ם שיכול לברך, דפועל שאני וחשוב כאילו הוא עצמו עושהו, ויתכן דלגבי המצוה מיקרי שהיא הדליקה כשפועל עכו"ם הדליק, אבל מ"מ גבי חילול שבת י"ל דליכא שליחות ולא מתייחס ההדלקה כאילו הדליקה היא, והוא עפ"י שיטת הבית מאיר הידועה (באה"ע"ו סימן ה) דליכא שליחות לגבי חילול שבת, ועי' בשואל ומשיב (מהדו"ק ח"ב סי' ט"ו) שמתרץ עפ"י אמאי הוצרכו לאסור אמירה לנכרי בשבת משום שבות, תיפוק ליה משום שליחות, עיי"ש. ועי' בשו"ת רבי"א סי' ד' בזה. וה"נ כיון דסו"מ היא נחה ואינה מדליקה לא הוה לדידה חילול שבת אף דבפועל ידו כידה, משא"כ גבי המצוה י"ל דיוצאת בההדלקה הוה ומברכת, ועי' בכע"ז בשו"מ מהדו"ת (ח"א סי' פ"ט).

ויש להוסיף סנסן בזה, דהשתא יובן גיטב אמאי לא הסכים הרעק"א לתירוץ זה, כי הלא הגרעק"א גופי פליג להדיא על המחנ"א, ואי"כ הרעק"א לשיטתו או"ח. דהנה המחנה אפרים שם כתב דעתו גבי ברכה על עשיית מעקה ע"י נכרי דבפועל מברך דידו כיד בעלים, והביא ראיות משי"ס ומראשונים לזה, והסמיכו אגב אורחין למילף דאי א"ל לשכירו צא והשאל עם פרתי, הרי זה חשיב שאלה בבעלים דיד פועל כיד רבו דמי. ודכותה כתב מוהרש"ק ז"ל דאפטרופוס של יתומים שתפס בשבילם הרי זה זכה משום דיד פועל כידם. עיי"ש. והגרעק"א ז"ל בהגהותיו על ספר מחנ"א שם כתב וז"ל. נ"ב. ולע"ז אף בעושה המעקה ע"י עבדו כנעני לא שייך ביה דהוי כעושה בעצמו ממש, דלא מצינו שיכול להפר נדרי אשתו ע"י שליח, ומכ"ש שלא מצינו כן ע"י פועל, אלא ודאי נראה דרק לענין שאילה בבעלים, דבענייני מונא יד עבדו כיד רבו, אבל לא לענין שארי דברים, והרי אינו יכול ליתן גט לאשתו ע"י עבדו דאינו בתורת גיטין וקידושין, משמע דגם ע"י עבדו לא מהני ולא אמרינן דמהני מדין דיד עבד כיד רבו דמי. ועי' תוס' קידושין (דף מ"ג ע"א ד"ה ודילמא) דמתניתין דהאומר לעבדו צא ושחוט עלי הפסח, מוכח דשלוחו של אדם כמותו, הרי דמדין יד עבד כיד רבו לא מהני, עכ"ל. ויעויין עוד בשו"ת חת"ס או"ח (סימן קע"ו) ובשו"ת תורת חסד או"ח (סימן מ"ה) שהביאו מהראב"ד כסברת הגרעק"א דרק לממונות יד פועל כיד בעלים, והוא דעת רב"ד שהביא בשיטמ"ק (ב"מ דף צ"ו ע"א). אמנם בתור"י בגיטין (דף כ"ג ע"ב) דאף בגט מהני ע"י עבדו. ועי' במקנה שנקט כן בהלכות קידושין (סימן ל"ה סק"ו). ובאמרי בינה קונטרס הקניינים (סי' י"ט) שתמה ע"ז. עכ"פ בזה באנו למישור אמאי לא היה ניחא להרעק"א בתיירץ זה מכח פועל. והוא רק בדרך אפשר כמובן.

[ובעיקר חידוש המחנ"א עי' בשעה"מ הלכות תרומות (פ"א) שהקשה ע"ז משי"ס ב"ק. עי' במהרי"ט אלגאזי (הלכות בכורות פ"ד אות נ') ובנתיבות המשפט (סימן קפ"ט סק"א) ובשו"ת אמרי בינה (סו"ס י"א) ובשער המשפט (סימן קפ"ב ס"א) ושו"ת מהרי"א (ח"ב סימן ר"ג) ובמשפט שלום (סימן קפ"ח אות ב') תי קושיית השעה"מ בדעת הרשב"א משי"ס קידושין (דף כ"ג ע"א) יעוי"ש בכל אלה. וכן בדברי המחנ"א (מצוה תקמ"ו) ואכ"מ. וצ"ע.]

להדליק נרות יכולה לכבות החשמל ולחזור ולהדליק ואף לברך ע"ז, דאפי' אם תחשב לגרמא מ"מ לא גרע מהדלקת נכרי, אך לפי מש"כ בדעת הגרעק"א לכאורה אינו יוצא בהדלקה שע"י גרמא.

אלא דזה יהיה נכון רק גבי נרות שבמקום אכילה, אבל שאר החדרים שבבית (דאף בהם יש חיוב להדליק, כמו שכתב המג"א סי' רס"ג ס"א, ואפי' בבית הכסא כמש"כ בתורת שבת סי' רס"ג סק"א), הנה מה שכתבנו דהכרעת הרמ"א דצריך שיהיה הדלקה לכבוד שבת, ואם היה דלוק מכבר יכבנו ויחזור וידליק, נחלקו האחרונים אם ה"ה בכל הנרות שמדליק בבית, דדעת תשו' אז נדברו (ח"ג עמו יג) דה"ה בכל הנרות יכבה ויחזור וידליק, אך בשבט הלוי (ח"א סי' נא) ובספר שבות יצחק (נר שבת פ"ב או ה) כתבו דרק בנר שבמקום אכילה, ע"ש. א"כ לדעת השבט הלוי בשאר חדרי הבית יהיה סגי לכו"ע [אף למשנ"ב שפוסק כרעק"א] בגרמא, והיינו באור החשמל, וכן ראיתי בספר חדש שיצא כעת 'פירות השדה' (להגרש"ד גרוס מאשדוד, קו' נר מצוה הערה ב) דמה שלא נהגו היום להדליק בכל חדרי הבית נרות, היינו משום שסמכו על החשמל, ומה שלא סמכו ע"ז במקום אכילה כי שם בעינינו מעשה הדלקה. ולענין הדלקה בשאר מקומות שבבית דסמכו כהיום בשופי על החשמל הוא מפני דזה אינו לכו"ע ל'כבוד' שבת אלא כדי שלא יכשלו בעץ ואבן, וכמש"כ השועה"ר (קו"א שם סק"א) דבשאר חדרי הבית סגי באור כל דהו, וע"ע בזה בדברי יציב (או"ח סי' קכ).

אמנם לענין לצאת לכתחילה באור החשמל, הנה כמבואר לדעת הגרעק"א שכן פוסק המשנ"ב, אינו מוכרח כלל להיתר, ויש לצרפו למה שכתבו האחרונים דאף האידינא עדיין יש כבוד יותר באור נרות, כמו שרואים בסעודות יוקרתיות שמדליקים נרות בפמוטות על כל שולחן אף שיש אור חשמל, ועל כן אין להדליק באור החשמל אף לדעת השועה"ר הנ"ל, ורק במקום דוחק דברנו (עי' בפסקי תשובות סי' רס"ג אות ט שהביא לזה עשרות רבות של מראי מקומות מכל הפוסקים האחרונים). וגם דנו בו האחרונים לענין אשה ששכחה להדליק דאמרינן (רמ"א סי' רס"ג ס"א) דמוספת כל ימיה עוד נר על נרותיה, ודנו אם ה"ה בזמננו שיש אור חשמל וממילא אין חשש שלום בית בלא הנר, דבשו"ת מלמד להועיל (סי' מז) ושרגא המאיר (ח"ז סי' פ"ג) ושו"ת קנין תורה (ח"ו סי' ט) כתבו דאעפ"כ יש לקנסה על השיכחה, וכ"כ לדינא בשו"ת ציץ אליעזר (חכ"א סי' יא) והגר"נ גשטטנר זצ"ל בשו"ת להורות נתן (ח"ו סי' לד) והגר"ש ואזנר שליט"א בשבט הלוי (ח"ה סי' ל"ג). אמנם מרן הגר"ע יוסף שליט"א העלה בספרו 'חזון עובדיה' - הלכות שבת (ח"א עמוד קע"ד) דבכה"ג אינה צריכה להוסיף, וכמש"כ בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ח אות יב), וגם דעת הגרי"י פישר היה כן כמו שכתב בשו"ת אבני ישפה (ח"א סי' נה).

ו. אם צריך לקדש במקום הנר

והגאון אאזמו"ר בספרו המאיר דברי אליהו עמ"ס שבת (שיעורי לימוד, סימן ט"ז) העלה ארוכה בנושא זה והרחיב עליו מאוד, ובתוך דבריו (אות ג) הביא הגמ' בפסחים (דף ק"א ע"א) ואף רבה סבר אין קידוש אלא במקום סעודה דאמר אביי כי הוינא בי מר כי הוה מקדש א"ל טעימו מידי דילמא אדאזליתו לאושפיזא מתעקרא לכו שרגא ולא מקדש לכו בבית אכילה, ובקידושא דהכא לא נפקיתו, דאין קידוש אלא במקום סעודה. וברא"ש במקומו (סימן ה) כתב דיש שרוצים להוכיח מהכא שאין קידוש אלא לאור הנר, ומפרשי מתעקרי לכו שרגא ולא תוכלו לקדש בלא הנר ודחה דבריהם, יעו"ש. והטור (בסו"ס רע"ג) כתב ואין הקידוש תלוי בנר שאם ירצה לאכול בחושך יכול לקדש בלא נר. ויעויין במרדכי (מסכת שבת סימן רצ"ד בהג"ה) דנראה כדעת הסוברים שהביא שם הרא"ש, ובב"י במקומו שהביא ב' השיטות וביאר בזה דעת רש"י ותוס'.

וכתב דלכאורה גם זה תלוי בפלוגתא המדוברת אי עיקר מצות נר שבת הוא ההדלקה או מה שהוא דולק, דאם כל המצוה הוא השימוש וההנאה לאור הנר, א"כ אם לא יאכל ולא ישתמש לאורם הרי ביטל למצות נרות שבת, משא"כ אי מעשה ההדלקה עיקר המצוה אפשר שילך ויאכל בחוץ ובפרט אם כך יותר ניחא ליה. דהרי סו"ס קיים המצוה בעצם ההדלקה, ובריש הדברים כבר ציינתי מכמה גדולים שדנו בזה.

ז. חטף הבעל והדליק אם משלם י' זהובים

עוד רגע אדבר בענין אם המצוה הוא להדליק או שיהיה דלוק, והוא במה שדנו האחרונים באם חטף הבעל והדליק אם צריך לשלם להאשה עשרה זהובים כדין חוטף מצוה מחבירו, דהרי עיקר מצות הנרות היא על האשה, כמבואר בשו"ע (סימן רס"ג ס"ב) דהנשים מזהרות בו יותר מפני שמצויות בבית ועוסקות בצרכי הבית,

והמג"א הביא טעמא דאמרינן בגמ' דכבתה נרו של עולם, ועי' פרמ"ג (א"א סק"ז) מהלבוש דלכן אשה ששכחה קונסין אותה שתדליק נר נוסף וזהו לתקן עוותתה. והב"ח שם הוסיף דאפילו ירצה הבעל להדליק קודמת האשה וכ"כ במג"א שם.

ובמחזיק ברכה להחיד"א (או"ח שם סק"ג) כתב דאם חטף הבעל, ודאי דאין חייב לשלם לה עשרה זהובים דהרי אף עליו יש חובה, ועוד דהנר והשמן שלו, וכן הבית, וא"כ פשיטא דלא בעי לשלומי. ומכח סברא זו תמה על דברי היעב"ץ בספרו משנה לחם (מסכת חלה) שכתב שאם חטף הבעל מצות הפרשת חלה נותן לאשתו עשרה זהובים. יעו"ש. ועי' בפתח הדביר (שם סק"ד) שהביא דהיעב"ץ בסידורו (דשל' ע"א אות כ"ד) נקט כן גם לענין הדלקת הנר דבחטף הבעל משלם. והעמיס הפה"ד בדבריהם דלדעת החיד"א הנזכר, הדלקת הנר ע"י האשה הוא מדין שליחות שהאשה שליחת הבעל, אלא שאין ביד האיש לבטל השליחות, אך לשלם ודאי לא בעי דהיא שליחתו. משא"כ היעב"ץ ס"ל דכיון דמשמיה קא זכי לה במצוה זו מיחשיב חשיב כמצוה דידה ממש ואפי' גבי חיוב תשלומים בחטפו, ויעו"ש עוד בדברי בית השואבה (דף קס"ד ע"ב מדפי הספר, אות ו) דהאשה זכתה במצות נר שבת זכיה גמורה בדין חזקה, דהוחזקה תדיר בהדלקת הנר בפניו ולא מיחה, לכן זכתה ביה, ועל כן בחטף והדליק חייב לשלם לה עשרה זהובים. ובפה"ד שם האריך למענותו בדין חזקה במצות דבפלוגתא קא מיירי [והוא בכנה"ג (חו"מ סי' קמ"ו, הגה"ט אות כ"א) וברדב"ז הישנות (סימן י"א) ועוד] אי במצות נמי סגי בחזקה שאין עמה טענה, יעו"ש אריכות. ובתורת חיים (שם סק"ח) הכריח כהיעב"ץ יעו"ש.

אולם זה ברור ומבורר בנפח דלכו"ע אם בא אחר וחטפו דחייב לשלם עשרה זהובים. ובפתה"ד שם (סק"ה) כתב כן בפשיטות רק דמסתפק למי יתן העשרה זהובים להבעל או להאשה, ושפך דיו רב לבאר דין העשרה זהובים אם הוא מטעם קנס הוא או מדינא, והביא פלוגתא דרוובתא בזה, פלוגתת ראשונים כמלאכים. וגם האריך שם בדינו במצוה דרבנן, וציין לשו"ת חיים שאל (ח"ב סימן לא אות ל"ח דמ"ח סע"ד) בזה, יעו"ש. וכל זה ועוד הרחיב בו אאמו"ר בספרו 'דרכי הלכה' (הלכות שבת, הוספות לסימן רס"ג), ע"ש ותמצא נחת.

אלא דלכאורה יל"ע אמאי ברור דבא אחר וחטף משלם עשרה זהובים, הלא אי נימא דלאו ההדלקה עושה מצוה אלא עיקרו שיהא דלוק, א"כ לכאורה אם חטפו אינו משלם עשרה זהובים דאין גוף ההדלקה מצוה. וכעין שמצינו בהשבתת חמץ, דבאחרונים חקרו בדין השבתת חמץ בשעה שישית בער"פ אי הוה מצוה דקום ועשה שישבית, או דלמא עיקרו שלא יהא בידו חמץ. דבמהרי"ק (סוס"י קע"ד) נקט דודאי היינו בשב ואל תעשה ועיקרו שלא יהא חמץ, משא"כ במקור חיים (להנתיבות סימן תל"א דיני בדיקה וביטול אות ב) כתב דהוא בקום ועשה. [ואמת דבשו"ת דברי חיים (ח"א או"ח סימן ט) השיג עליו יעו"ש]. ובמנ"ח (מצוה ט) האריך בזה והסמיך לזה פלוגתת רש"י תוס' והרמב"ם ועוד ראשונים. והביא כמה נפק"מ לדינא ואחד מהם לגבי אי בא אחר והשבית חמצו אי חייב לשלם עשרה זהובים, דאי הוה מצוה דקום ועשה חייב, אך אם עיקרו שיהיה מושבת אין לומר דחייב. וכן נראה נמי הכא אם נימא דעיקרו שיהיה מודלק. והנה אף שיש הרבה להאריך בדיני הדלקת נרות, שורשיה, יסודותיה, פרטיה ודיניה, מ"מ לחשתי לקולמוסי כאן תהא שביתתי לעת עתה.

נערך ע"י: הרב מנחם מנדל שמרלר
 להערות והארות ניתן לפנות: שמרלר רחוב הרב לנדא 3 בני ברק
 או בכתובת אימייל: gmail.com@5700099